

تشخیص هویت و تشخیص اصالت یا مجعول بودن مدارک شناسایی

سرهنگ ناصر حجتی^۱

ژرفشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

---

۱. رئیس و کارشناس ارشد اسناد مشکوک و مجعول و متخصص بررسی‌های فیزیکی و شیمیایی در آزمایشگاه تحقیقات جنایی اداره کل تشخیص هویت.

پښتونستان د علوم او انسانیت د مطالعات د فریښی
پرتال جامع علوم انسانیت

از زمانی که جوامع انسانی از نظر زیر مجموعه‌های تشکیل دهنده یک جامعه (اعم از روستایی، شهری، کشوری و...) و تعداد افراد و ساختار اجتماعی دستخوش تغییر و افزایش روزافزون گردید و در ادامه این روند، ارتباطات اقتصادی و... افراد و مجموعه‌ها از روند ابتدایی و بدوی آن خارج و با روشهای جدید انجام و تجهیز گردید و به ویژه از قرن نوزدهم که تشکیلات پیچیده اقتصادی در جوامع شکل گرفت و امور مالی و اقتصادی پایه و اساس مسایل اجتماعی و سیاسی گردید و در ارتباطات اجتماعی نقش تعیین کننده و مهمی را ایفا نمود، به تدریج این دگرگونی‌ها موجب گردید تا سازمانها و ادارات و ارگانها و روشهایی برای نظم بخشیدن به این ارتباطات و کنترل و هدایت آنها شکل بگیرد. از جمله این امور، یکی بحث شناسایی افراد و تعیین هویت آنها و حصول اطمینان از حضور و مشارکت و تعهد اشخاص حقیقی و حقوقی در معاملات، قراردادهای، عقود و جلسات و... بود که در این ارتباط نیز سیستم‌ها روش‌ها و سازمانهایی پا به عرصه وجود گذاشتند.

اموری همچون تنظیم و صدور انواع مدارک شناسایی، کارتهای هویتی، اعتباری و گواهینامه‌های گوناگون پدید آمد که بسیاری از آنها صرفاً جهت شناسایی و تعدادی نیز علاوه بر نقش تعیین هویت، اجازه انجام فعالیت‌های خاصی را به بعضی از افراد اعطا می‌نماید. ضمن آن که پاپای همان پیدایش، به تدریج سوء استفاده و جعل در اسناد و مدارک شناسایی و همچنین انواع جرایم دیگر، از جمله کلاهبرداری، خیانت در امانت و... نیز پدید آمده و موجب گردیده تا دست‌اندرکاران برای جلوگیری از انجام این جرایم و یا کشف آنها پس از وقوع، تدابیری بیندیشند و سازمانهای خاصی را عهده‌دار و متولی امور مذکور نمایند. و مطمئناً هرچه زمان پیش می‌رود، پیشرفت علوم و فن

آوری باعث می‌شود تا در هر سمت و سوی این امر (چه در بحث جعل و تقلب و کلاهبرداری و چه در بحث پیشگیری و پیگیری) مسایل و معضلات و روشهای جدید به کار گرفته شود. از این رو باید سعی و اهتمام نمود که سازمانها و افرادی که متولی تنظیم و صدور اسناد و مدارک هستند و یا عوامل انسانی پیشگیری و پیگیری کننده کاملاً از علوم روز آگاهی یافته، به وسایل و ابزار و فن آوری جدید مسلح گردند.

بنابراین طی این مقاله سعی گردیده است تا حد امکان اطلاعات اولیه و مختصری درباره نحوه تشخیص هویت افراد و مسایل مرتبط با آن و همچنین جعل مدارک شناسایی ارایه گردد تا از این رهگذر دقت و توجه خوانندگان گرامی و نیز تواناییهای موجود آنان ارتقا یابد.

تشخیص هویت - عبارت است از تعیین مجموعه صفات، خصوصیات و ویژگیهایی که موجب تشخیص یک فرد، حیوان و یا یک شیء از سایر افراد، حیوانات و اشیای مشابه می‌گردد.

این صفات و خصوصیات و ویژگیها می‌تواند کمی (ظاهری و قابل نمود) و یا کیفی (باطنی) باشد. اصل تشخیص هویت افراد عبارت است از آشنایی و شناخت کامل، تعیین و طبقه‌بندی این صفات و ویژگیهای کمی و کیفی که انحصاراً به یک فرد تعلق دارد، خواه این که شخص منظور زنده یا مرده باشد. همان طور که بیان شد صفات و ویژگیهای افراد می‌تواند ظاهری و یا باطنی باشد، بیشترین حوزه مأموریتی سازمانهای اداری همچون سازمان ثبت احوال و اسناد، دفاتر اسناد رسمی، گذرنامه و... تعیین و تشخیص هویت ظاهری (کمی) افراد است و بررسی هویت باطنی (کیفی) آنان اغلب در گستره فعالیت علمی همچون روانشناسی، روانپزشکی جنایی، جامعه‌شناسی و... قرار می‌گیرد. هدف و غرض از تشخیص هویت افراد، آن است که مأموران هیأت حاکمه یک جامعه اعم از سیستم قضایی و یا سیستم اجرایی کشور، افراد سالم و مجرم را از یکدیگر تمیز دهند و در برخورد با آنها رفتارهای متفاوتی داشته باشد.

بحث تعدد و تکرار جرم از سوی یک شخص و آسیبی که از رفتار آن فرد به جامعه

وارد می‌شود، اقدامات تأمینی و امنیتی در مورد بعضی افراد، تعیین مجازات و کیفر، نحوه اجرای آن از هدفهای این بحث است و از همه مهمتر بحث جلوگیری از استبدال افراد است.

همان گونه که ارتکاب اعمال حرام از نظر دین و شرع دارای مجازات و کیفر است، این اعمال و برخی اعمال دیگر نیز از نظر اجتماع و جامعه محکوم بوده و برای آن مجازاتهایی تعیین شده است.

حق یک فرد مجرم به سبب ارتکاب جرم تحمل کیفر و مجازات آن جرم و آثار تبعی و محرومیت‌های اجتماعی آن است، حق یک شهروند شریف نیز داشتن اختیارات و تواناییها و استفاده از مزایای جامعه است. این امر خودمألاً از اهداف مهم در تشخیص هویت افراد است.

از صفات و ویژگیهای ظاهری (کمی) افراد که می‌تواند برای تشخیص هویت به کار گرفته شود، می‌توان به این موارد اشاره نمود:

۱- اثر انگشت؛ ۲- اثر کف پا؛ ۳- اثر کف دست.

همان گونه که واقف هستید، پوست بدن انسان از سه لایه تشکیل شده است؛ غده‌های خلاقه سلولهای تشکیل دهنده پوست در لایه زیرین قرار گرفته‌اند و همچنین تجمع خروج لوله‌ها و محل‌های خروجی این لوله‌ها که حامل چربی و املاح و آب و ترشحات بدن است، در لایه رویی باعث تشکیل خطوط شده و نقوش انگشتان از کنارهم قرار گرفتن دهانه‌های خروجی این مجراها تشکیل گردیده‌اند.

مجموعه این خطوط، نقشهای پیچیده‌ای را ایجاد می‌نمایند که یکی از شاهکارهای آفرینش محسوب می‌شود؛ به نحوی که تا کنون دو اثر انگشت - از دو انگشت - که از نظر جزییات و ویژگیهای خاص به یک شکل باشند، مشاهده نشده است.

خداوند کریم در قرآن مجید فرموده است:

«آنها (انسانها) فکر می‌کنند که استخوانهای آنها را (پس از تبدیل به خاک و پخش شدن) نمی‌توانیم جمع کنیم بلکه ما می‌توانیم خطوط سرانگشتان آنها را (مانند روز

اول) بسازیم».

وجود این خطوط در سرانگشتان از عواملی است که انسان بتواند اشیاء را بگیرد و ایجاد اصطکاک ناشی از وجود آنها باعث می‌شود از سُرخوردن و لیز خوردن اجسام در دست جلوگیری شود.

ظاهراً اولین بار در کشور چین و هندوستان از اثر انگشت برای شناسایی افراد استفاده شده است و به تدریج و با شناخت بیشتر خصوصیات نقوش اثر انگشت، مبادرت به طبقه‌بندی و کلاسه‌گذاری این آثار گردیده تا عمل بررسی و مقایسه آثار انگشت به صورت فنی و دقیق انجام شود و در سطح و حجم وسیع، توانایی پاسخگویی و نتیجه‌گیری داشته باشد.

پیچیدگی خطوط در سرانگشتان بیشتر از کف دست و پا است و به همین علت این قسمت از آثار همیشه مورد توجه قرار گرفته است. با این وجود از آثار خطوط سایر قسمت‌ها نیز برای شناسایی استفاده می‌شود. به طور مثال، در بیمارستان پس از تولد نوزادان در برگ تولد، آثار کف پای آنها همراه با مشخصات والدین اخذ می‌گردد (پا نگاری) تا در صورت تغییر و تعویض احتمالی نوزادان بتوان در شناسایی و اثبات انتساب فرزند به والدین خود مورد استفاده قرار گیرد. (در این مورد، روشهای دیگری نظیر بررسی گروههای خونی والدین و نوزادان و همچنین روش بسیار جدید و علمی D.N.A نیز می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد).

قابل ذکر است که خطوط و نقوش در دست و پای بعضی از حیوانات، مانند میمون نیز مشاهده شده است، لیکن با شکل و ترکیب بسیار ساده‌تر از انسان.

کلاسه بندی و کدگذاری آثار انگشت که بر روی نقوش ده انگشت یک فرد انجام می‌شود، دارای قواعد و روشهای خاصی است که از حوصله بحث خارج می‌باشد و نیازی به طرح این مطلب احساس نمی‌گردد؛ تنها ذکر این نکته به جهت اطلاع خوانندگان ضروری است که آثار انگشت را به سه خانواده بزرگ تقسیم بندی نموده‌اند که عبارتند از:

خانواده «وژل‌ها» (WHORL) - خانواده «لوپ‌ها» (LOOP) - خانواده «آرچ‌ها»

(ARCH)

○ هر یک از انواع مذکور نیز خود دارای تقسیمات فرعی می‌باشد.

«آرچ»

«لوپ»

«وژل»

با توجه به آثاری که وجود دارد، درصد فراوانی انواع نقوش در افراد جامعه به شرح ذیل می‌باشد: نقش آرچ = ۵٪، نقش لوپ = ۶۵٪، نقش ورجل = ۳۰٪. هر یک از نقوش فوق، دارای طبقه‌بندیهای فرعی هستند که مجموعاً ۹ گروه فرعی را تشکیل می‌دهند و طبقه‌بندی و کلاسه نمودن آثار انگشت بر اساس همین گروههای اصلی و فرعی و برخی از ویژگیهای جزئی و علایم خاص نقوش انجام می‌شود.

روشهای مختلفی نیز برای کلاسه و کد گذاری آثار انگشت در دنیا وجود دارد که هر کشور با توجه به وضعیت آماری جمعیت خود و نقاط ضعف و قوت هر یک از روشها یکی از آنها را برای طبقه‌بندی و بایگانی اوراق انگشت نگاری، انتخاب می‌نماید.

همچنین، در سالهای اخیر روشهای رایانه‌ای نیز برای کلاسه و بایگانی آثار انگشت طراحی و مورد استفاده قرار گرفته که اساس و بنیان این روشها با کلاسه گذاری سیستم دستی تفاوتهای زیادی دارد و باعث گردیده که کار بسیار ساده‌تر انجام گیرد. روشهای مکانیزه، محاسن دیگری نیز دارد که از عمده‌ترین آنها می‌توان به کاستن از فضای بایگانی به نحو بسیار محسوس، دقت و سرعت عمل، بازسازی بعضی از اثرات انگشت، و اطمینان از کیفیت کار، اشاره کرد.

محسنات اثر انگشت از حیث شناسایی

- الف** - خطوط سرانگشتان از چهارمین ماه حاملگی در جنین تشکیل شده و تا پایان عمر باقی می‌مانند و حتی تا مدتی پس از مرگ نیز وجود دارند.
- ب** - این خطوط در افراد مختلف، متفاوت است و حتی دوقلوهای یک تخمکی نیز دارای خطوط پوستی و نقوش یکسان نیستند.
- ج** - این خطوط از نظر جزئیات نیز در یک فرد قابل تکرار و مشابه هم نیستند.
- د** - خطوط و نقوش سرانگشتان، هیچ‌گاه تغییر نمی‌کنند و پس از آسیبهای جزئی مجدداً به همان شکل ساخته می‌شوند.
- ه** - اشکال متفاوت و تنوع آنها باعث می‌گردد که قابلیت کلاسه داشته و عامل مناسبی برای شناسایی افراد باشد.
- و** - این خطوط در بعضی از بیماریها که با نقص وراثتی همراهند، به اشکال خاصی ظاهر می‌شوند که از بررسی آنها می‌توان به وجود و نوع بیماری پی برد.

معایب اثر انگشت از همان نظر

- الف** - به صورت غیر ارادی و غیر اختیاری نیز قابل انعکاس در ذیل اسناد می‌باشد.
- ب** - چنانچه در انعکاس اثر انگشت مسایل فنی و تخصصی رعایت نشود، فاقد ارزش است.
- ج** - کلاسه‌بندی و مقایسه آثار انگشت به راحتی قابل انجام نیست و حتماً نیاز به افراد متخصص و متبحر دارد از این رو به وسیله افراد عادی (دوره ندیده) می‌تواند اشتباه برانگیز باشد.
- د** - اخذ اثر انگشت و انعکاس آن نیاز به وسایل و ابزار ضروری و اطلاع از روش صحیح این کار دارد و عدم انعکاس مطلوب اثر انگشت مشکلات و تبعاتی به دنبال دارد. بنابراین، چند فاکتور و عامل مهم در انعکاس صحیح اثر انگشت را برای اطلاع خوانندگان در ذیل می‌آوریم:
- ۱ - اثر انگشت به وسیله استامپ اخذ شود.

- ۲- استامپ مورد استفاده با جوهر مخصوص خود آغشته شود.
- ۳- آغستگی استامپ به جوهر، خیلی کم و خیلی زیاد نباشد (استامپ خشک و یا پر از جوهر نباشد).
- ۴- اثر انگشت در محل مناسبی از سند انعکاس یابد. به طور مثال زدن اثر انگشت بر روی نوشتجات دستی و یا چاپی و یا بر روی نقوش زمینه بعضی از اسناد، کار صحیحی نیست.
- ۵- اثر انگشت به طور کامل و به صورت چرخشی باشد؛ بدین صورت که یک لبه انگشت بر روی کاغذ قرار گرفته و انگشت به آرامی چرخانده شود (بدون آن که مجدداً این کار تکرار شده و باعث ادغام خطوط و خراب شدن اثر گردد). همچنین اثر مطلوب باید حاوی بند اول و قسمتی از بند دوم خطوط انگشت و نیز کناره‌های اثر باشد. اکثر اوقات مشاهده می‌شود که افراد با زدن نوک انگشت خود بر روی استامپ و سپس زدن همان قسمت بر روی سند اثر انگشت می‌دهند؛ که این اثر انگشت بر فرض آن که خطوط آن کاملاً نیز واضح باشد، چون فاقد قسمتهایی از اثر انگشت هست که ویژگیهای خاصی دارند، در اغلب اوقات قابل بررسی و مقایسه نمی‌باشد.
- ۶- انگشت با فشار متعادل (نه با فشار زیاد که موجب تداخل و پررنگ شدن بیش از حد خطوط - و نه با فشار کم که باعث عدم انعکاس مطلوب خطوط و نقاط حساس باشد) زده شود.
- ۷- از کشیده شدن انگشت بر روی سند و یا دوباره زدن انگشت بر روی اثر محو و ناخوانا باید خودداری شود.
- ۸- پس از زدن اثر انگشت، جوهر آن باید کاملاً خشک شود. از کشیدن دست بر روی اثر و یا تماس اسناد با یکدیگر که موجب از بین رفتن خطوط و محو شدن اثر می‌گردد خودداری شود.
- ۹- چنانچه دست و انگشت افراد، آلوده به مواد روغنی و امثال آن باشد؛ باید قبل از زدن اثر انگشت - حتماً دستها با آب و صابون کاملاً شسته و تمیز شود.

- ۱۰- دست بعضی از افراد در اثر نوع کار و تماس دستها با ابزارآلات و یا مواد خاص ساییده شده و خطوط به طور موقت قابل انعکاس نیستند. در این گونه موارد باید در یک فاصله یک هفته‌ای دستها کاملاً استراحت نمایند و با گلسیرین و امثال آن چرب شوند تا خطوط، بازسازی و قابل انعکاس باشد.
- ۱۱- کاغذ اسناد باید از نوع جاذب باشد تا جوهر استامپ (و همچنین جوهر سایر نوشته‌ها را جذب کند. اگر کاغذ سند از نوع براق و گلاسه باشد، باعث می‌گردد تا جوهر اثر انگشت بر روی آن منعکس نشود و خطوط اثر انگشت به صورت مژرس و منقطع در می‌آید و کلاسه و مقایسه آن را غیر ممکن می‌سازد.
- ۱۲- محل کافی و مناسبی را باید برای انعکاس اثر انگشت، انتخاب و پیش بینی نماییم. انعکاس و زدن اثر انگشت در لبه‌های کاغذ ضمن آن که باعث می‌گردد اثر به طور مطلوب منعکس نگردد، پس از گذشت زمان و با تغییراتی که بر روی سند (به خصوص در لبه‌های آن) به وجود می‌آید، موجب از بین رفتن اثر انگشت می‌گردد.
- ۱۳- چنانچه زخم و یا عامل بازدارنده‌ای برای انعکاس مطلوب اثر انگشت بر روی دستها وجود دارد، باید از زدن اثر انگشت خودداری شود و پس از بهبود و رفع مانع، اقدام به این عمل گردد.
- ۱۴- باید از اثر انگشت سبابه دست راست برای تأیید اسناد استفاده نمود چنانچه شخصی فاقد این انگشت باشد و یا نوک انگشت به شکلی که فاقد اثر مطلوب می‌باشد، باید از سبابه دست چپ استفاده نمود و این امر را در حاشیه سند و صورت جلسه‌ای که ضمیمه سند باشد، توضیح دارد.
- ۱۵- اثر انگشت باید در راستای سند انعکاس یابد و از زدن اثر انگشت که برعکس شروع و خاتمه سند باشد و یا با آن زاویه داشته باشد، خودداری نمود.
- ۱۶- اثر انگشت باید بلافاصله پس از پایان متن و نزدیک به مندرجات زده شود و فاصله‌ای بین اثر انگشت و متن سند وجود نداشته باشد.